

**ACTA FACULTATIS ORTHODOXAE
UNIVERSITATIS PRESOVIENSIS**

**PRAVOSLÁVNY
TEOLOGICKÝ ZBORNÍK**

XLIII (28)

**Prešovská univerzita v Prešove
Pravoslávna bohoslovecká fakulta
Prešov 2017**

Editor: doc. ThDr. Ján Husár, PhD.

Redakčná rada: prof. ThDr. Ján Šafin, PhD. – predseda
Dr.h.c. prof. ThDr. Radim K. Pulec, PhD.
prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.
prof. PhDr. Mária Machalová, CSc.
doc. PhDr. Tomáš Hangoni, PhD.
doc. ThDr. Ján Husár, PhD.
doc. ThDr. Václav Ježek, PhD.
doc. ThDr. Štefan Pružinský, PhD.
doc. ThDr. Štefan Šak, PhD.
doc. ThDr. Miroslav Župina, PhD.
ThDr. Vladimír Kocvár, PhD.
ThDr. Pavol Kochan, PhD.
PhDr. Bohuslav Kuzyšin, PhD.
PhDr. Andrej Nikulin, PhD.
PhDr. ThDr. Maroš Šip, PhD.
Mgr. Lucia Drotárová, PhD.
Mgr. Ján Pilko, PhD.

Recenzenti: prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.
prof. ThDr. Milan Gerka, CSc.
prof. ThDr. Peter Kormaník, PhD.
prof. ThDr. Ján Šafin, PhD.
doc. PhDr. Tomáš Hangoni, PhD.
doc. ThDr. Štefan Pružinský, PhD.
doc. ThDr. Miroslav Župina, PhD.
ThDr. Roman Dubec, PhD.
PhDr. Bohuslav Kuzyšin, PhD.
PhDr. Andrej Nikulin, PhD.

© Prešovská univerzita v Prešove
Pravoslávna bohoslovecká fakulta
Prešov 2017

ISBN 978-80-555-1821-3

OBSAH

ALEXANDER CAP	
<i>Biblicko-exegetický komentár na deviatu kapitolu knihy Genesis</i>	5
ŠTEFAN PRUŽINSKÝ, ml.	
<i>Biblické učenie o neprávosti, kolobehu bytia a pekle</i>	36
JÁN HUSÁR	
<i>The Ascension of our Lord and its iconography</i>	49
MÁRIO BLAHOTA	
<i>Mesianizmus v Starej zmluve</i>	54
MIROSLAV ŽUPINA	
<i>Protológia, história a eschatológia v kontexte biblického chápania času</i>	68
VLADIMÍR KOCVÁR	
<i>Pôsobenie metropolitu Josifa (Cvijovića) na území dnešného Slovenska</i>	79
JÁN ŠAFIN	
<i>Poznámky k tzv. Veľkej schizme</i>	86
JÁN ŠAFIN	
<i>Skica k teológii svätého Fótia Veľkého. Triadologická otázka</i>	116
RADIM K. PULEC	
<i>Tři poslední rozhovory s metropolitou Antonijem Surožským</i>	125
VÁCLAV JEŽEK	
<i>O Modlitbě (reflexe)</i>	145
ЮРИЙ ДАНИЛЕЦЬ	
<i>Часопис «Kurjer Lwowski» як історичне джерело з історії переслідування православних вірників на Закарпатті (1913-1944 рр.)</i> ..	148
MIROSLAV ŠČERBEJ	
<i>Pravoslávny kyjevský metropolita Isaija Kopinskij a jeho dielo „Алфавит духовный“ (Duchovní šlabikár)</i>	163
jerodiákon NIKOLAJ (SACHAROV)	
<i>O přičinách ikonoboreckých sporů podle traktátu ctihodného Jana Damašského „První obranná řeč proti těm, kdo zavrhnou svaté obrazy“</i>	178

MÁRIA MACHALOVÁ	
<i>Učenie sa po celý život</i>	242
TOMÁŠ HANGONI	
<i>Aktuálne zámery sociálnej práce na Slovensku, anticipácia trendov</i>	248
BOHUSLAV KUZYŠIN	
<i>Didaktické metódy aktivizujúceho vyučovania v procese vzdelávania dospelých – s prihliadnutím na odbornú prípravu sociálnych pracovníkov</i>	257
MAROŠ ŠIP	
<i>Burn-out sociálnych pracovníkov v paliatívnej starostlivosti</i>	271
JÁN PILKO	
<i>Katechetická práca v Antiochii (Svätý Ján Zlatouсты a Teodor Mopsuestský)</i>	281
LUCIA DROTÁROVÁ	
<i>Paracetamol (ne)daj nám dnes...</i>	286

ЧАСОПИС «KURJER LWOWSKI» ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ПРАВОСЛАВНИХ ВІРНИКІВ НА ЗАКАРПАТТІ (1913-1944 рр.)

доц. Юрій ДАНИЛЕЦЬ, кандидат історичних наук, PhD.

На початку ХХ ст. в трьох жупах Північно-Східної Угорщини розпочався рух за повернення до прадідної православної церкви. Причинами цього явища послужив цілий ряд факторів, котрі склалися в середовищі українського селянства. Залишення греко-католицької (уніатської) церкви було виявом спротиву мадяризації та латинізації, релігійними та економічними питаннями. Ці проблеми розглядалися нами в попередніх публікаціях, котрі торкалися причин православного руху¹. Відмова від місіонерської роботи та передача ініціативи адміністративно-поліційному апарату призвела до значної втрати вірників Мукачівської греко-католицької єпархії. Після масових арештів у кінці 1912 р. та протягом 1913 р. в окружних та жупних в'язницях тримали під вартою кілька сотень «особливо небезпечних державних злочинців». З 29 грудня 1913 р. по 3 березня 1914 р. в м. Мараморош-Сигет (нині Sighetu Marmației в Румунії) проходив судовий процес над 94 православними вірниками, котрих звинувачували у державній зраді та у діяльності на користь Російської імперії. У даній публікації ми проаналізували важливе джерело з історії переслідування православних на Закарпатті на початку ХХ ст. – часопис «Kurjer Lwowski», що виходив в 1883-1926 рр.

Дослідження проблематики переслідування за релігійні переконання є актуальною в наш час. В окремих державах спостеріга-

¹ Данилець Ю. *Причини відродження православного руху на Закарпатті на початку ХХ століття* // Персонал. 2006. №118. С. 30-36; Пого ж. *Історическіе предпосылки и причины православного движения на Закарпатье в начале ХХ века* // Альманах современной науки и образования [Текст]. №2: История, антропология, археология, этнография, краеведение, философия, теология, культурология, политология, юриспруденция и методики их преподавания. Тамбов: Грамота, 2007. С. 18-20; Пого ж. *Зародження та поширення православного руху в Північно-Східній Угорщині на початку ХХ століття* // Наукові записки Ужгородського університету. Серія: Історично-релігійні студії. Випуск 1. Ужгород, 2012. С. 34-52.

ються репресії та утиски, населення змушують відмовлятися від своєї релігії та церкви. Метою нашого дослідження є аналіз газетних заміток про судовий процес, ставлення редакції до переслідування православних вірників тощо.

Українські та зарубіжні вчені не досліджували питання історії православного руху на сторінках часопису «Kurjer Lwowski». Разом з тим, питанню другого Мараморош-Сиготського процесу присвячена чимала література. Окремі праці судовому процесу присвятили V. Aradi¹, K. Beskid², M. Грабец³, П. Халус⁴, L. Tajták⁵, A. Gonczi⁶, A. Тутушка⁷, Ю. Данилець⁸. Періодичне видання цікавило

¹ Aradi V. *A ruten skizma per. Nemzeti aktualitasok konyvtara*. Budapest, 1914.

² Beskid K. *Monstrosni process v Marmarosske Sihoti*. Hust, 1926. 32 s.

³ Грабец М. *К истории Марморощского процесса*. Ужгород, 1934. 56 с.

⁴ Халус П. *Перші масові гоніння закарпатського православ'я* // Християнська Родина. 1997. 16 січня. С. 8-9; Його ж. *Осуд світовою пресою Мараморош-Сиготських антиправославних судових процесів* // Християнська Родина. 1997. 30 січня. С. 4-5.

⁵ Tajták L. *Marmarosskosihotsky schizmaticky process roku 1914 v svetle slovensko-rusinskych vzťahov v slovenskej a maďarskej historiografii* // *Kapotyly z dejín Podkarpatskej Rusi 1919-1945* / L'ubica Harbul'ova (ed.). Presov: Prešovská Univerzita v Prešove, 2015. S. 50-59.

⁶ Gonczi A. *Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. szazad elejen*. Ungvar-Beregszasz, PoliPrint – П. Rakoczi Ferenc Karpataljai Magyar Fbiskola Ungvar-Beregszasz, 2007. 140 s.

⁷ Тутушка А. *Схизматичний рух на Закарпатті в Угорській історіографії XX - XXI ст.* // Науковий вісник Ужгородського нац. університету: сер.: Історія. – 2011. – Вип. 26. – С. 279-283.

⁸ Данилець Ю. *Хід судового процесу проти православних у Мараморош-Сиготі в 1913-1914 рр.* // Церква-наука-суспільство: питання взаємодії. На пошану київського митрополита Євгенія (Болховітінова). Матеріали Одинадцятої Міжнародної наукової конференції (29-31 травня 2013 р.). К., 2013. С. 139-141; Його ж. *Антиправославні Мараморош-Сиготські судові процеси на сторінках Санкт-Петербурзьких «Церковних Ведомостей»* // Наукові записки Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архимандрита Василя (Проніна). 2013. №2. С. 19-24; Його ж. *Переслідування русинів за віру в Австро-Угорщині напередодні Першої світової війни (до 100-річчя другого Мараморош-Сиготського процесу 1913-1914 рр.)* // *Международный исторический журнал «Русин»*. Кишинев. 2013. №4. С. 16-31; Його ж. *Антирусинский судебный процесс 1913-1914 гг. в Мараморош-Сиготе на страницах львовских газет «Дело» и «Дело и Новое слово»* // *Международный исторический журнал «Русин»*. Кишинев. 2014. №2. С. 249-269; Його ж. *К истории православия в Угорской Руси накануне Первой мировой войны (по материалам американской газеты «Свѣтъ»)»* // *Международный исторический журнал «Русин»*. 2014. №3. С. 9-21; Його ж. *Підготовка та хід судового процесу в Мараморош-Сиготі 1913-1914 рр.* // Наукові Записки Богословсько-історичного науково-дослідного

вчених в ракурсі вивчення творчості Т. Шевченка¹, І. Франка², І. Левицького³ і т.д. Загальну характеристику часопису подано в «Енциклопедії сучасної України»⁴ та в окремих публікаціях дослідників⁵.

«Kurjer Lwowski» видавався польською мовою. Газета помірко-вано критикувала устрій і слугувала формуванню демократичної течії у польському політичному русі. В 1887-1897 рр. з виданням тісно співпрацював І. Франко. Після встановлення у Львові польської влади часопис став друкованим органом демократичної інтелігенції, яка співпрацювала з політичним середовищем польських «людовців» (до кін. 1922)⁶. За словами Р. Новаковського, «Kurjer Lwowski» «був прогресивним щоденником, який дотри-

центру імені архимандрита Василя (Проніна). № 3. Мукачево: Мукачівська православна єпархія, 2014. С. 110-125; Його ж. *К вопросу о подготовке второго Мараморош-Сиготского процесса против православных Закарпатья* // Славянский альманах 2014. Вып. 1–2. М.: Индрик, 2014. С. 110-122; Його ж. *Православный рух на Закарпатті в роки Першої світової війни* // Международный исторический журнал «Русин». 2016. №2. С. 136-157; Його ж. *Иркутская газета «Сибирь» как источник по истории Второго Мараморош-Сиготского процесса 1913-1914 гг.* // Вестник Томского государственного университета. 2017. № 415. С. 59-70.

- ¹ Пачовський Т. *Шевченко в польських перекладах 70-90-х років XIX ст.* // Збірник праць дванадцяті наукової шевченківської конференції. К.: «Наукова думка», 1964. С. 116-118.
- ² Мороз М. *До питання атрибуції творів І. Франка в газеті «Kurjer Lwowski»* // Питання текстології. Іван Франко. К.: Наукова думка, 1983. С. 188-216; Косів М. *Іван Франко проти реакційних критиків (з виступів на сторінках «Kurjera Lwowskiego»)* // Іван Франко. Статті і матеріали. Вип. 9. Львів, 1962. С. 130-139; Корнійчук В. *«Свій серед чужих і чужий серед своїх» (Іван Франко – співробітник газети «Kurjer Lwowski»)* // Київські полоністичні студії. 2017. Т. 29. С. 261-269; Грабівська Г. *До проблеми бібліографії театрознавчих статей Івана Франка на шпальтах часопису «Kurjer Lwowski»* // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. Львів, 2011. № 6. С. 16-22.
- ³ Грабівська Г. *Цикл рецензій на «Галицько-руську бібліографію» І. Левицького на сторінках часопису «Kurjer Lwowski»* // Київські полоністичні студії. 2017. Т. 29. С. 206-213
- ⁴ Козицький А. «Kurjer Lwowski» // http://esu.com.ua/search_articles.php?id=51855 (останній візит 31 травня 2017 р.).
- ⁵ Новаковський Р. *Львівські збірки польської преси (1801-1939) як цінне історичне джерело. Характеристика найважливіших груп періодичних видань* // Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. 2015. Вип. 10. С. 153-175.

⁶ Там само.

мувався ролі неупередженого спостерігача; редакція концентрувала увагу на суспільно-політичних справах, захисті демократичних прав та підтримці освітніх ініціатив»¹. В 1887-1919 рр. редактором часопису був Болеслав Вислоух.

Про хід другого Мараморош-Сиготського процесу на сторінках часопису було опубліковано близько 30 матеріалів. У переважній більшості це невеличкі інформації, котрі готувалися на основі відомостей Угорського інформаційного бюро, телеграм та окремих кореспондентів. Перший допис про суд під назвою «Угорський процес про державну зраду» з'явився на шпальтах газети 3 січня 1914 р. Редакція повідомила читачів про допит провідників православного руху М. Палканинця та І. Пирчака. Перший підсудний повідомив, що полишив греко-католицьку церкву, бо на відміну від православної та дуже змінила обряд. Палканинець визнавав, що отримував від Ю. Воробчука та О. Кабalyюка періодичні та богословські православні видання, які поширював серед населення. Однак, він категорично відкинув звинувачення в образі греко-католицької церкви та заперечив твердження, ніби він говорив, що північна частина Угорщини відійде під владу російського царя. Пирчак розповів на суді, що постачав селянам відповідні документи, котрі були потрібні до переходу на православ'я, але звинувачення в агітації за російські гроші не визнавав².

Через два дні, 5 січня було надруковано статтю «Процес про російську агітацію в Угорщині». У ньому наведені витяги із свідчень підсудної О. Глушманюк. Зокрема, селянка повідомила суду, що О. Кабalyюк переконував її вступити в один із російських монастирів. Певний час вона проживала в чернечій обителі в Єрусалимі, а потім в Києві. «На запитання судді, чи чула вона про те, що руські райони Угорщини повинні були перейти до Росії, обвинувачена відповіла, що про це нічого не чула»³. Окремо в дописі йдеться про

¹ Новаковський Р. *Львівські збірки польської преси (1801-1939) як цінне історичне джерело. Характеристика найважливіших груп періодичних видань* // Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. 2015. Вип. 10. С. 160 (153-175).

² *Proces węgierski o zdradę stanu* // Kurjer Lwowski. 1914. 3 stycznia. S. 3.

³ *Proces o agitację rosyjską na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 5 stycznia. S. 2-3.

контакти І. Пирчака з жителем Львова В. Колдрою. У замітці «З процесу проти русинів в Угорщині» редакція повідомляла про допит на суді іншої підсудної «Сочки, заміжньої жінки, матері 8 дітей». Вона не заперечувала, що критикувала греко-католицьке духовенство за розпусне життя, відвідувала уніатський храм, хоч вважала себе православною¹.

Особливу увагу часопис звернув на слухання «головного звинуваченого» ієромонаха Олексія (Кабалюка). На одному із засідань суду чернець повідомив, що повернувся з Америки щоб взяти участь у процесі та заперечував політичні мотиви своєї діяльності. Цікаві факти оприлюднено про перебування Кабалюка на Святій горі Афон. У одному із листів монах-святогорець Агоста, закликає свого земляка активніше поширювати православний рух на Закарпатті. Під час візиту до Пантелеймонівського руського монастиря він отримав у дар священницьке облачення, вартістю 3000 крон². На слуханні 17 січня 1914 р. було зачитано лист о. Олексія до єпископа Євлогія (Георгієвського), в якому чернець повідомляє про антиавстрійські заяви О. Геровського, що викликали «обурення влади на народ руський»³. В іншому листі адресант просить графа В. Бобринського прибути на суд та виступити у якості свідка. Греко-католицький священник із с. Ясіня, котрий виступав на процесі в якості свідка, заявив, що О. Кабалюк був дуже набожний і віруючий⁴.

Із слуханнях обвинувачених стають зрозумілі причини переходу селян у православну церкву. Наприклад, селянин Василик розповів, що перейшов у православ'я, бо не погоджувався з вченням греко-католицької церкви, щодо відношення Бога Отця і Духа Святого. Він не керувався при цьому політичними помислами. Обвинувачений Стефанюк свідчив, що з Америки було прислано багато книг, але всі вони були релігійного характеру. Перекладач Медвецький зачитав витяги із книжки О. Товта «Де глядати правду?». Особливо суд зацікавили речення про повернення Поль-

¹ *Z procesu przeciw rusinom na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 14 stycznia. S. 3.

² *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 17 stycznia. S. 4.

³ *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 19 stycznia. S. 3.

⁴ *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 5 lutego. №34. S. 1.

щі під владу російського царя та цитата – «русини в Угорщині є рідними братами великого народу російського»¹.

Не приховала редакція факту зведення з розуму окремих в'язнів, внаслідок побоїв та жорстокого поводження у в'язниці. У номері від 29 січня 1914 р. було повідомлено, що після лікарської експертизи було звільнено з під варти та переведено до психіатричної лікарні трьох підсудних: Якова Борканюка, Івана Бабинця² та Василя Ваксюка³.

Після слухання обвинувачених суд перейшов до заслуховування свідків⁴. Селянка Зейкан повідомила, що отримала від звинуваченої Марії Сочка багато православних журналів, надісланих з Чернівців. Свідок Бродій заявила, що також отримала 150 номерів журналів «Вера і церковь». Вона поступила послушницею до російського монастиря, але згодом покинула обитель. Свідок Тураній також виїхав до Росії, щоб вступити до монастиря. В Яблочині він познайомився з О. Кабалуком, прийняв обітницю та відрікся від греко-католицької церкви⁵.

Ряд заміток газета присвятила послу Державної Думи, голові Галицько-Руського товариства, графу В. Бобринському. 10 січня 1914 р. редакція повідомила, що міністр юстиції відмовився видати російському політику «залізний лист», що гарантував безперешкодний в'їзд до країни⁶. Через тиждень, 17 січня часопис інформував, що В. Бобринський прислав телеграму з Парижу і повідомив головного суддю, що не зважаючи на ненадання йому офіційного запрошення, він приїде на судове слухання в якості свідка, нічого не боїться, бо не є винуватий, ані перед імператором, ані перед Австро-Угорською монархією⁷.

4 лютого 1914 р. часопис вийшов два рази на день та подав три замітки про графа В. Бобринського. У першій інформації пові-

¹ *Z procesu przeciw rusinom na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 22 stycznia. S. 3-4.

² *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 28 stycznia. S. 3.

³ Редакція допустила помилку в написанні фамілії, підсудного з прізвиськом Ваксюк в документах процесу не виявлено.

⁴ *Proces rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 30 stycznia. S. 5.

⁵ *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 31 stycznia. S. 6.

⁶ *A list żelazny dla Bobrzyńskiego* // Kurjer Lwowski. 1914. 10 stycznia. S. 5.

⁷ *Marmaros Sziget* // Kurjer Lwowski. 1914. 17 stycznia. S. 4.

домлялося про приїзд графа, у супроводі депутата Державної Думи Дмитрієва та двох журналістів, до Будапешту¹. У наступному числі знаходимо відомості, про від'їзд Бобринського до Мараморош-Сигету. Редакція наголошувала, що якщо граф захоче виступити як свідок, то не буде причин відмовити в його бажанні. «Зараз уряд не має наміру застосовувати якісь заходи проти Бобринського, хіба, виникнуть на те підстави, після його свідчення»². Третя замітка уточнює дані про соратників графа, котрі приїхали до Угорщини. Серед них, як вже згадувалося вище, був депутат Державної Думи, видавець журналу «Голос Руси» М. Дмитрієв, голова фракції націоналістів в Думі, депутат П. Балашев та представник петербурзької телеграфічної агенції Лещинський³. Всі вони отримали закордонні паспорти в Австро-Угорському консульстві в Петербурзі.

Наступного дня «Kurjer Lwowski» продовжує розповідати про подорож росіян в Угорщині. У Будапешті делегація проживала в готелі «Hungaria», де граф записався під прізвиськом Клепоцький, в чині камердинера. За словами редакції, початково Бобринський хотів поселитися в генеральному російському консульстві, однак, пізніше змінив задум, через заперечення російського генконсула Прикловського. На запитання журналістів, останній відповів, що йому нічого не відомо про подорож графа, а пізніше, коли Бобринський відвідав консула і це стало відомо громадськості, заявив, що процес в Мараморош-Сиготі є внутрішньою справою Угорщини⁴.

Прибувши до Мараморош-Сиготу В. Бобринський пішов до суду та виявив бажання виступити у якості свідка. Однак, виникла певна затримка через проблеми із перекладачами. Виявилося, що відсутній перекладач, який би добре знав російську мову⁵. 6 лютого 1914 р. газета надрукувала витяги із допиту В. Бобринського на процесі. Перед початком слухання голова суду А. Товт обзнайомив

¹ *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 4 lutego. №33. S. 3.

² *Podróż Bobrińskiego* // Kurjer Lwowski. 1914. 4 lutego. №32. S. 3.

³ Там само; *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 5 lutego. №34. S. 1.

⁴ *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 5 lutego. №34. S. 1.

⁵ *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 5 lutego. №35. S. 4.

свідка з положеннями угорського закону про неправдиві свідчення. Граф виявив бажання давати покази на російській мові, тому що хотів, щоб його також розуміли обвинувачені. Однак, прокурор А. Ілляш виступив проти цього, заявивши, що перекладач слабо володіє російською і що слухання буде проходити на французькій мові.

В. Бобринський повідомив свої біографічні дані, сказав, що народився і проживає в Петербурзі, має 40 років, одружений, батько 5 дітей. Голова суду розпитував свідка про зв'язки з монастирями в Почаєві, Києві, Москві, Яблочині, про контакти з благодійними товариствами та роздачу коштів русинам в Галичині та в Угорщині. Граф повідомив, що неодноразово бував в обителях, знає багатьох ченців, але про роздачу грошей нічого не чув. Окремо В. Бобринський розповів про очолюване ним Галицько-Руське товариство, його головні цілі та завдання. Всі політичні закиди, котрі називалися судом, свідок відкидав і заперечував¹.

Наступного дня допит «головного свідка» було продовжено. Він повідомив, що знайомий з періодичними виданнями, які в Чернівцях видавав О. Геровський («Русская Правда», «Вера и Церковь»), але товариство не виділяло кошти для їх функціонування. Далі свідок детально розповів суду про своє знайомство із братами Геровськими та іншими діячами в Галичині та на Буковині. Граф визнав, що допомагав в організації паломницьких поїздок селян із Угорщини та Галичини до Росії. Товариство турбувалося про певні знижки, залізничні квитки і т.д., але для нього було все рівно чи прочанин греко-католик чи православний². Також члени організації висилали в бурси Галичини богослужбові книги та твори класиків російської літератури. Примітно, що в молитовних книгах було надруковано молитви за австрійського імператора, а не за царя.

Із допиту стає зрозуміло, що прокурор та голова суду задавали відкрито провокаційні запитання свідку. Наприклад, прокурор запитав графа, чи він вважає політику угорського уряду щодо

¹ Z procesu rusinów na Węgrzech. Przesłuchanie hr. Bobrińskiego // Kurjer Lwowski. 1914. 6 lutego. №36. S. 1.

² Z procesu rusinów na Węgrzech. Przesłuchanie Bobrińskiego // Kurjer Lwowski. 1914. 6 lutego. №37. S. 4.

православних виправданою. Останній відповів, що якби православний рух був політичним, то так, але в даному випадку селянський рух був виключно релігійним явищем. «Угорським громадянам конституцією дозволено вільно переходити в іншу релігію», тому граф не бачив причин щодо переслідування слов'янського населення в Австро-Угорщині. Непідготовленість суду також показує питання, чи є граф членом святого синоду¹.

У Яблочинському монастирі В. Бобринський познайомився із О. Каблюком, який був там послушником. «Полюбив його за його гарячу віру». У російських монастирях було загалом 15 хлопців з Галичини. Під час від'їзду Каблюка до США дав йому на дорогу 200 рублів². Цікаві дані часопис наводить про побут Бобринського у Мараморош-Сиготі. За словами редакції, в готельному номері політика відвідав начальник поліції, який просив графа утриматися від газетних інтерв'ю. Сама будівля була насичена таємними поліцейськими агентами, які слідкували за всіма рухами свідка.

Після графа В. Бобринського до суду було викликано в якості свідка агента поліції, Арнольда Дулішковича. Із слухання стало зрозуміло, що за завданням шефа поліції ця особа їздила по селам і підбурювала селян до переходу в православ'я та необережних висловлювань проти влади. Дулішкович, заручившись рекомендаційними листами, вбився у довіру до Геровських та Бобринського, побував в російських монастирях та зібрав компрометуючу інформацію. На основі наклепницьких доносів Дулішковича, було заарештовано десятки ні в чому не винних селян. Щоб довести провакаційну діяльність таємного агента, граф попросив у суду дозволу розповісти про їхнє знайомство. Часопис наводить цікаві факти, котрі свідчать про зовсім відмінні речі у словах двох свідків. Адвокати захисту просили зняти з розгляду свідчення Дулішковича, ставлячи під сумнів їх достовірність, але голова суду та прокурор не підтримали їх клопотання³.

¹ *Z procesu rusinów na Węgrzech. Przesłuchanie hr. Bobrińskiego* // Kurjer Lwowski. 1914. 6 lutego. №36. S. 1.

² *Z procesu rusinów na Węgrzech. Przesłuchanie Bobrińskiego* // Kurjer Lwowski. 1914. 6 lutego. №37. S. 4.

³ *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 7 lutego. S. 1.

11 лютого 1914 р. часопис повідомив про слухання свідків із с. Липча, які виступали проти обвинувачених та закидали їм участь у православної пропаганді¹. Священик Бачинський повідомив, що в січні 1914 р. його помешкання оточив натовп вірників і вимагав відправлення православного богослужіння. Інший священик розповідав про с. Великі Лучки, де напроти храму поставили православний хрест. Коли його хотіли усунути, селяни різко протестували, заявляючи, що хіба «по наших трупах то станеться»! Один із обвинувачених, якого питали про цей факт, відповів, що православ'я можна було б викоринити із сердець люду, тільки тоді, якби імператор прислав по 300 солдатів до кожного села і наказав всіх розстріляти².

18 січня 1914 р. розпочався виступ прокурора А. Іллеша. Через відсутність доказів він був змушений зняти звинувачення проти 30 підсудних, яких звільнили в залі суду³. Після виступу прокурора адвокати намагалися залучити додаткові докази та свідків, однак суд в черговий раз не підтримав їх клопотання⁴. Розглянувши останні докази і покази, суд перейшов до заслуховування підсумкової доповіді сторін обвинувачення та захисту. Першим виступив прокурор Іллеш, після нього адвокати Клейн і Баторі⁵. Захисник Барна стверджував, що не існувало ніякої небезпеки для держави, якщо підсудні відчували симпатію до православної церкви. Всі адвокати вимагали звільнення обвинувачених⁶.

Часопис наводить витяги з останнього слова підсудних. Зокрема, «головний звинувачений» ієромонах Олексій (Каблаюк) заявив, що бачить Бог, що він є патріотом держави і не виступав проти неї. Він прийшов додому, як висвячений священик до своєї пастви. «Якщо засудять обвинувачених, то вони готові терпіти за свою віру». Наприкінці чернець «помолився до Всемогутнього Бога, щоб запанувала Його нескінченна мудрість»⁷.

¹ *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 11 lutego. S. 4.

² *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 12 lutego. S. 3.

³ *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 19 lutego. S. 3.

⁴ *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 20 lutego. S. 3.

⁵ *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 25 lutego. S. 3.

⁶ *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 26 lutego. S. 3.

⁷ *Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 27 lutego. S. 4.

4 березня 1914 р. «Kurjer Lwowski» опублікував невелику замітку, з інформацією про вирок. «32 обвинувачених були визнані винними в підбурюванні проти держави і релігії, 23 були звільнені. Півп'ята року та високий штраф отримав головний обвинувачений Кабалюк, інші були засуджені до покарання від шести місяців до двох з половиною років. Всі вони також були засуджені до штрафів, Кабалюк на 100 крон»¹. Також суд поклав на засуджених всі витрати, пов'язані з процесом, кожен з них мав сплатити по 100 крон.

Отже, часопис «Kurjer Lwowski» є важливим джерелом з історії православної церкви на Закарпатті на початку XX ст. Редакція максимально об'єктивно висвітлювала хід процесу, уникаючи звинувачення підсудних чи ідеалізації угорської влади. Окремі матеріали, що подала газета, є унікальними та були отримані, очевидно, від власних журналістів чи осіб наближених до редакції. Аналізуючи тексти повідомлень приходимо до висновку, що автори дописів стояли на позиції дотримання законодавства про культу та негативно ставилися до питання переслідування за релігійною ознакою. Разом з тим, часопис досить критично оцінювали спроби російських та русофільських діячів використати неосвічене селянство як засіб в геополітичній боротьбі з Австро-Угорською монархією.

Список джерел та літератури:

- A list żelazny dla Bobrzyńskiego* // Kurjer Lwowski. 1914. 10 stycznia. S. 5.
Aradi V. *A ruten skizma per. Nemzeti aktualitasok konyotara*. Budapest, 1914.
Beskid K. *Monstrosni process v Marmarosske Sihoti*. Hust, 1926. 32 s.
Gonczy A. *Ruszin skizmatikus mozgalom a XX. szazad elejen*. Ungvar–Beregszasz, PoliPrint – II. Rakoczi Ferenc Karpataljai Magyar Foiskola Ungvar–Beregszasz, 2007. 140 s.
Marmaros Sziget // Kurjer Lwowski. 1914. 17 stycznia. S. 4.

¹ *Wyrok w procesie rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 4 marca. S. 3.

- Podróż Bobrińskiego* // Kurjer Lwowski. 1914. 4 lutego. №32. S. 3.
- Proces o agitacją rosyjską na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 5 stycznia. S. 2-3.
- Proces rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 30 stycznia. S. 5.
- Proces węgierski o zdradę stanu* // Kurjer Lwowski. 1914. 3 stycznia. S. 3.
- Tajták L. *Marmarosskosihotsky schizmatický process roku 1914 v svelte slovensko-rusinských vztahov v slovenskej a maďarskej historiografii* // *Kapotoly z dejín Podkarpatskej Rusi 1919-1945* / L'ubica Harbul'ova (ed.). Presov: Prešovská Univerzita v Prešove, 2015. S. 50-59.
- Wyrok w procesie rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 4 marca. S. 3.
- Z procesu przeciw rusinom na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 14 stycznia. S. 3.
- Z procesu przeciw rusinom na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 22 stycznia. S. 3-4.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 11 lutego. S. 4.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 12 lutego. S. 3.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 17 stycznia. S. 4.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 19 lutego. S. 3.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 19 stycznia. S. 3.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 20 lutego. S. 3.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 25 lutego. S. 3.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 26 lutego. S. 3.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 27 lutego. S. 4.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 28 stycznia. S. 3.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 31 stycznia. S. 6.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 4 lutego. №33. S. 3.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 5 lutego. №34. S. 1.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 5 lutego. №35. S. 4.
- Z procesu rusinów na Węgrzech* // Kurjer Lwowski. 1914. 7 lutego. S. 1.
- Z procesu rusinów na Węgrzech. Przestuchanie Bobrińskiego* // Kurjer Lwowski. 1914. 6 lutego. №37. S. 4.

- Z procesu rusinów na Węgrzech. Przesłuchanie hr. Bobrińskiego // Kurjer Lwowski. 1914. 6 lutego. №36. S. 1.
- Грабец М. К истории Мараморошского процесса. Ужгород, 1934. 56 с.
- Грабівська Г. До проблеми бібліографії театрознавчих статей Івана Франка на шпальтах часопису «Kurjer Lwowski» // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. Львів, 2011. № 6. С. 16-22.
- Грабівська Г. Цикл рецензій на «Галицько-руську бібліографію» І. Левицького на сторінках часопису «Kurjer Lwowski» // Київські полоністичні студії. 2017. Т. 29. С. 206-213.
- Данилец Ю. Антирусинский судебный процесс 1913-1914 гг. в Мараморош-Сиготе на страницах львовских газет «Дело» и «Дело и Новое слово» // Международный исторический журнал «Русин». Кишинев. 2014. №2. С. 249-269.
- Данилец Ю. Иркутская газета «Сибирь» как источник по истории Второго Мараморош-Сиготского процесса 1913-1914 гг. // Вестник Томского государственного университета. 2017. № 415. С. 59-70.
- Данилец Ю. К вопросу о подготовке второго Мараморош-Сиготского процесса против православных Закарпатья // Славянский альманах 2014. Вып. 1–2. М.: Индрик, 2014. С. 110-122.
- Данилец Ю. К истории православия в Угорской Руси накануне Первой мировой войны (по материалам американской газеты «Свѣтъ») // Международный исторический журнал «Русин». 2014. №3. С. 9-21.
- Данилець Ю. Антиправославні Мараморош-Сиготські судові процеси на сторінках Санкт-Петербурзьких «Церковних Ведомостей» // Наукові записки Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архімандрита Василя (Проніна). 2013. №2. С. 19-24.
- Данилець Ю. Зародження та поширення православного руху в Північно-Східній Угорщині на початку ХХ століття // Наукові записки Ужгородського університету. Серія: Історично-релігійні студії. Випуск 1. Ужгород, 2012. С. 34-52.
- Данилець Ю. Исторические предпосылки и причины православного движения на Закарпатье в начале ХХ века // Альманах современной науки и образования [Текст]. №2: История, антропология, археология, этнография, краеведение, философия, теология,

- культурологія, політологія, юриспруденція і методика їх преподавання. Тамбов: Грамота, 2007. С. 18-20.
- Данилець Ю. *Переслідування русинів за віру в Австро-Угорщині напередодні Першої світової війни (до 100-річчя другого Мараморош-Сиготського процесу 1913-1914 рр.)* // *Международный исторический журнал «Русин»*. Кишинев. 2013. №4. С. 16-31.
- Данилець Ю. *Підготовка та хід судового процесу в Мараморош-Сиготі 1913-1914 рр.* // *Наукові Записки Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архімандрита Василя (Проніна)*. № 3. Мукачєво: Мукачівська православна єпархія, 2014. С. 110-125.
- Данилець Ю. *Православний рух на Закарпатті в роки Першої світової війни* // *Международный исторический журнал «Русин»*. 2016. №2. С. 136-157.
- Данилець Ю. *Причини відродження православного руху на Закарпатті на початку ХХ століття* // *Персонал*. 2006. №10. С. 30-36.
- Данилець Ю. *Хід судового процесу проти православних у Мараморош-Сиготі в 1913-1914 рр.* // *Церква-наука-суспільство: питання взаємодії*. На пошану київського митрополита Євгенія (Болховітінова). Матеріали Одинадцяті Міжнародної наукової конференції (29-31 травня 2013 р.). К., 2013. С. 139-141.
- Козицький А. «*Kurier Lwowski*» // http://esu.com.ua/search_articles.php?id=51855 (останній візит 31 травня 2017 р.).
- Корнійчук В. «*Свій серед чужих і чужий серед своїх*» (Іван Франко – співробітник газети «*Kurjer Lwowski*») // *Київські полоністичні студії*. 2017. Т. 29. С. 261-269.
- Косів М. *Іван Франко проти реакційних критиків (з виступів на сторінках «Kurjera Lwowskiego»)* // *Іван Франко*. Статті і матеріали. Вип. 9. Львів, 1962. С. 130-139.
- Мороз М. *До питання атрибуції творів І. Франка в газеті «Kurjer Lwowski»* // *Питання текстології*. Іван Франко. К.: Наукова думка, 1983. С. 188-216.
- Новаковський Р. *Львівські збірки польської преси (1801-1939) як цінне історичне джерело. Характеристика найважливіших груп періодичних видань* // *Вісник Львівського університету*. Серія: Книго-

- знавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. 2015. Вип. 10. С. 153-175.
- Пачовський Т. *Шевченко в польських перекладах 70-90-х років XIX ст.* // Збірник праць дванадцятої наукової шевченківської конференції. К.: «Наукова думка», 1964. С. 116-118.
- Тутушка А. *Схизматичний рух на Закарпатті в Угорській історіографії XX-XXI ст.* // Науковий вісник Ужгородського нац. університету: сер.: Історія. – 2011. – Вип. 26. – С. 279-283.
- Халус П. *Осуд світовою пресою Мараморош-Сиготських анти-православних судових процесів* // Християнська Родина. 1997. 30 січня. С. 4-5.
- Халус П. *Перші масові гоніння закарпатського православ'я* // Християнська Родина. 1997. 16 січня. С. 8-9.